

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Digitizálás

04/378

MELROSE, Elizabeth: The Unnetie digitisation project: enthusiasm and persistence master limited resources = New Rev.Inf.Lib.R. 9.vol. 2003. 145-155.p. Bibliogr. 27 tétel.

Az Unnetie digitalizálási projekt: a lelkesedés és a kitaratás győzedelme a korlátozott erőforrások felett

Digitalizálás; Fotoarchívum; Megyei könyvtár; Munkafolyamat; Támogatás -pénzügyi -általában

Az Egyesült Királyság North Yorkshire megyei önkormányzatának könyvtári-levéltári és művészeti szolgálata értékes és egyedi fotógyűjteményét, az 1940-es években működött helyi fotós, a svéd származású Bertram Unné életművét (portrék, tájképek és népszokások; a fotók annak idején hírlapokban is megjelentek) digitalizálással kívánta közzé tenni. Ehhez kezdetben sem a megfelelő szakismeret, sem az anyagiak nem álltak rendelkezésre.

A fotós 1979-ben ajánlotta fel gyűjteményét megvásárlásra a megyei könyvtárnak, amelynek megvásárlását az anyagot látva a Victoria and Albert Museum és a British Library is támogatta. Gondoskodni kellett a gyűjtemény feltárásáról és állományvédelméről, így merült fel a digitalizálás gondolata más projektek (Durham Record, Tomorrow's History, Knowsley local history: its people and heritage) és más országokból (Ausztrália, USA) vett példák alapján. Eközben sok országos projekt

előírta a különböző szektorok (levéltárak, múzeumok és könyvtárak) együttműködésének szükségességét a pályázatokban. A NOF (New Opportunities Fund, Új Lehetőségek Alap) támogatásának lehetőségéről 1998-ban szereztek tudomást. A pályázóknak azt ígérték, hogy a NOF-digitise program kidolgozza a szükséges szabványokat és irányelveket. A pályázat elkészítése során a közreműködő intézményeket a könyvtár fogta össze. A pályázatírás nehézségeit keményen megszenvedték, de a szakirodalomból és a vonatkozó webhelyeken sok hasznos háttér-információt és irányelv jellegű dokumentumot találtak. Végül a Szerencsejáték Alapból finanszírozott NOF biztosította a szükséges pénzügyi támogatást a projekt számára a 2001-ben futó 150 digitalizálási projektje egyikeként (e projektek közös portálon is elérhetők: <http://enrichuk.orf.uk>). Az Unnetie projektet kis projektnek minősítették, és egy több kezdeményezést összefogó regionális konzorciumhoz javasolták csatlakozni.

A megyei könyvtárban irodát létesítettek a projekt vezetője és egy indexelő munkatárs számára. Sok előre nem látható gond adódott: a munka koordinálása a részt vevő intézményekben zajló személyi változások miatt nehézkes volt; a digitalizálást végző cégnek „vastagon fogott a ceruzája”; a digitalizálás során történt néhány baki; közben zajlott a könyvtár átépítése; a munkatársak folyamatosan, a gyakorlatban tanulták meg, hogyan lehet a NOF-digitise technológiai követelményeinek eleget tenni. A legnagyobb elmaradás és túlköltés a tartalomkezelő rendszer kialakításánál keletkezett.

Tízezer fotót digitalizáltak, a megyei könyvtár és a megye két másik könyvtára anyagából. A fotókhoz

a megyei levéltár, a megyei múzeum és a helytörténeti társaság további, magyarázó képeket és hanganyagokat fűzött hozzá. Az együttműködés hatékonyak bizonyult. A munka még nem zárult le teljesen, de hároméves munka után nyilvánosan elérhetővé tették a képeket az Unnetie webhelyen (www.northyorks.gov.uk/unnetie).

(Hegyközi Ilona)

04/379

LESLIE, Fiona: Bringing collections to life, digitising local studies and special collections = *El.Libr.* 22.vol. 2004. 3.no. 261-263.p.

Helytörténeti és speciális gyűjtemények digitalizálása a COLLAGE projekt keretében

Digitalizálás; Képanyag; Fejlesztési terv

A Corporation of London Library and Art Gallery Electronic (COLLAGE) projekt létrehozói felismerték, hogy a szükség lenne a Guildhall Library (London) jelentős vizuális gyűjteményének és a Guildhall Art Gallery több mint négyezer műalkotásának digitalizálására és elektronikus szolgáltatására. Ezzel nemcsak a katalógus gazdagodna és a képanyag hozzáférhetősége szélesedne, hanem az eredeti dokumentumok megőrzését is biztosítani lehetne a jövő számára. A használói felület már elkészült, s mivel a projekt legfontosabb mozgatórugója az elérhető források körének kiszélesítése, közvetlen kapcsolat kialakítását tervezik a COLLAGE és a könyvtár OPAC-ja között, hogy a használók a „hagyományos” források mellett a képekhez is könnyen hozzáférhessenek.

(Autoref.)

04/380

NURMINEN, Hannele: Digitoinnilla ja verkkokirjoilla paikataan aukkoja kokoelmassa – kokemuksia verkkoppimateriaalien hankinnasta Tampereen yliopiston kirjastossa = *Signum.* 2004. 4.no. 9-13.p.

Tapasztalatok a virtuális egyetemi oktatás dokumentumigényének kielégítéséről

Cikk; Digitalizálás; Egyetemi könyvtár; Oktatás információellátása; Tankönyv

A Tamperei Egyetemi Könyvtárban 2001-ben elindított „Tanulási Központ” projekt egyik fejlesztési célja új szolgáltatási egység létrehozása volt, amely a virtuális oktatás számára szükséges tananyagok beszerzésére, előállítására és szétsugárzására alakult. Az e-dokumentumok beszerzéséről a FinElib (Finn Elektronikus Könyvtár) konzorcium tagjaként voltak már tapasztalataik: most azonban szükség volt arra is, hogy a virtuális kurzusok részére nélkülözhetetlen anyagokat ők is digitalizálják, mivel ezeknek jelentős része a hálón nem volt hozzáférhető.

A digitalizálandó dokumentumokat a virtuális tanulmányokat előkészítő oktatókkal közösen válogatták ki, majd következett a kiadási engedélyek beszerzése. A finn szerzői jogi törvény szerint mind a kiadótól, mind a szerző(k)től meg kell kérni az engedélyt a digitalizálásra, ha pedig a mű idegen nyelvből fordított, a fordítótól is. Az engedélyek túlnyomó részét nemcsak jelszavas védelemmel történő, hanem nyílt használatra kapta meg a könyvtár, s a legnagyobb részét térítés nélkül. Vállalta viszont, hogy a másolást az engedélyező kívánságára megtiltja. A diákok számára a használat ingyenes.

A digitalizált anyagok jelentős része szakfolyóirat-cikk volt, mivel a hazai folyóiratok teljes szövegű cikkeiből még kevés volt (van a hálón). A nyomtatott cikkeket az Abbyy Fine Reader szövegfelismerő programmal pdf formátumra alakították át, és ezt feltették az internetre.

A könyvek és a jegyzetek tekintetében kétlépcsős programot valósítottak meg. Feltérképezték a hálón hozzáférhető hivatalos kiadványokat, kutatási összefoglalókat, disszertációkat. Az egyetem vizsgakövetelményeinek teljesítéséhez szükséges adatokat – a szabadon hozzáférhetőek közül – összegyűj-

tölték a Tanulási Központ Hálódokumentumok elnevezésű oldalára. 2002 végén elvégezték a hálón kínált könyvcsomagok értékelését is, különös tekintettel az ebrary és a netLibrary szolgáltatásokra. Mivel az ebrary nagy gyűjteményt kínál ugyan, váltogatni azonban nem lehet benne, a netLibrary mellett döntött a könyvtár. Az innen megvásárolt könyvek egyharmada tanfolyami jegyzet (tankönyv) volt.

Felmerült azonban az igény a könyvek saját digitalizálására is, mivel bizonyos kiadványok (jegyzetek is) nehezen hozzáférhetők, és az e-könyvek közvetítői sem kínálják őket. A kiadók hozzájárulása azonban jóval nehezebben szerezhető meg, s egyelőre árlistája sincs az engedélyeknek, így ennek megoldása még várat magára.

(Sz. Nagy Lajos)

Lásd még 288, 301

Nyomtatott dokumentumtípusok

Lásd 280, 352-353

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

04/381

WARREN, Scott: Deepinking and e-reserves. A new generation = J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply. 14.vol. 2003. 2.no. 65-81.p.

A mélylinkekkel közvetlenül hozzáférhető cikkek és az e-archívumok

Cikk; Elektronikus folyóirat; Hozzáférhetőség; Megőrzés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A folyóiratcikk-archívumok jelentősége manapság már nem vitatott. Használhatók a könyvtár nyitvartartási idején túl, egyszerre több olvasó által is. Az archívumokat hagyományosan a könyvtár nyomtatottfolyóirat-állományából kiindulva építik, de a fénymásolás, szkennelés, majd a weben való közzététel igen munkaigényes folyamat. A módszer további hátránya, hogy sokszor nem kielégítő a képminőség, a pdf-fájlok letöltése hosszadalmas; csökkent látásúak nem mindig tudják használni, ráadásul nagy tárolókapacitást is igényel a könyvtár oldala. A cikkarchívumok építésének fő célja mindig is a könyvtár állományának jobb hozzáférhetősége volt, az utóbbi években viszont igencsak megnőtt az elektronikusan is létező folyóiratok száma, ami a fenti eljárást sokszor feleslegessé tenné. A nagy adatbázisok, amelyekre a költségvetés mind nagyobb részét költik, nehezen illeszthetők be a hagyományos könyvtári struktúrákba, jelenleg gyakran csak referenzs célokra használják őket.

Az Észak-Karolinai Állami Egyetemen (NCSU) a folyóiratcikk-archívumok új generációját fejlesztették ki. Ebben jelen vannak olyan elektronikus cikkek is, melyekhez az adatbázis- és folyóirat-honlapokat megkerülő közvetlen linkek vezetnek. A 2001/2002-ben indított projekt célja az elektronikus források nagyobb mértékű bevonása és ezáltal a hatékonyság növelése volt. Ahhoz, hogy a távoli elérésű cikkeket beépítsék az egységes könyvtári archívumba, algoritmust dolgoztak ki közvetlenül használható, cikk szintű, statikus URL-ek kinyerésére és eltárolására. Ez nem mindig lehetséges, rá-

adásul az egyes szolgáltatók, az aggregátorok és önálló elektronikus folyóiratok igen változatos módokon nyújtanak hozzáférést a tartalomhoz, az URL-ek szolgáltatóként különböző módon működnek. Az újonnan beépített, on-line cikkek helytől független elérhetősége érdekében a szolgáltatáshoz új, proxy-azonosításon alapuló rendszert vezettek be.

A rendszer próbaüzeme a 2002. őszi félév végén kezdődött mintegy 100 folyóiratcikkkel. Miután működése sikeresnek bizonyult, megkezdték állományának kiterjesztését további szolgáltatók folyóirat-cikkeire is. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a linkekkel ily módon elérhetővé tett tartalmakat a szolgáltató áthelyezheti vagy eltávolíthatja. Ezért az NCSU könyvtárában – egyelőre a ScienceDirect cikkeinél – már digitális objektum-azonosító (DOI) használata tárták át.

(Vajda Henrik)

04/382

MACHOVEC, George – STOCKTON, Melissa: Open-URL link resolvers : A practical approach with Gold Rush = Tech.Serv.Q. 21.vol. 2004. 4.no. 1-16.p. Bibliogr. 7 tétel.

A digitális tartalomhoz való hozzáférés megkönnyítése: a nyílt URL és a Gold Rush nevű központi digitális adatbázis- és elektronikusfolyóirat-nyilvántartó rendszer

Adatbázis; Dokumentumazonosítás; Elektronikus folyóirat; Hozzáférhetőség; Nyilvántartás -általában; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A nyílt URL kapcsolat-közvetítő rendszer megváltoztatta a módszert, amellyel a könyvtárak digitális dokumentumokhoz, különösen elektronikus folyó-

iratokhoz biztosítanak hozzáférést. A nyílt URL koncepciója, amelyet Herbert Van de Sompel, a Ghenti Egyetem munkatársa dolgozott ki 1999-ben, várhatóan még a közeljövőben NISO szabvánnyá válik. A Gold Rush nevű, adatbázisokat és elektronikus folyóiratokat tartalmazó központi nyilvántartás a keresés hatékonyságának növelése céljából beépítette rendszerébe az említett kapcsolat-közvetítő mechanizmust. A cikk megvizsgálja a nyílt kapcsolat-közvetítés gyakorlati problémáit és jövőjét.

(Autoref.)

04/383

CARON, Susan: Transition to DVD = Libr.J.Supplement. May 15, 2004. 4-5.p.

Áttérés a DVD-re: a Toronto Public Library tapasztalatai

Tervezés; Városi könyvtár; Videotár

A Toronto Városi Könyvtárban 2000-ben jelentek meg az első DVD-kérések, 2001-ben kísérletképpen a legnépszerűbb filmeket VHS és DVD formában is beszerezték. Az új formátum iránti hatalmas érdeklődés, az a tapasztalat, hogy mindkét forma párhuzamos beszerzése mellett nem lehet megfelelően komoly gyűjteményt építeni, és az adott anyagi lehetőségek (melyek nem tették lehetővé az AV-költségek növelését) körütekintő tervezést tettek szükségessé. Ennek során figyelembe kellett venni a piac és a technológia lehetséges jövőbeni változásait is. (Ehhez jó támpontot nyújtottak az ipari jelentések, a piackutatások, a készülék-eladási adatok mellett a helyi videotékák gyakorlati tapasztalatai is.)

2002-ben megszületett a terv, mely szerint első lépésben komoly retrospektív DVD-gyűjtemény épül, az újdonságokat pedig továbbra is VHS-en szerzik be, és második lépésben, még meg nem határozott időpontban állnának át teljesen DVD-re. A gyűjtés tartalma kevésbé volt befolyásolható: ami

megjelent, illetve ami kapható volt, azt lehetett beszerezni a kiválasztott két nagy és 17 körzeti könyvtárban építeni kezdett DVD-gyűjtemény számára. 2003 közepére világossá vált, hogy az átmenet gyorsabb lesz a vártnál (Észak-Amerika videotékáiban 2003 júniusában kölcsönöztek először több DVD-t, mint VHS-t, a DVD-k eladása 40%-kal múlta felül az előző évet, és több mint 26 ezer cím volt kapható). 2003 végére a VHS-re szánt összeg elköltése kezdett gondot okozni: régebbi hiányokat nem lehetett pótolni, mert már nem voltak kaphatók, az előrejelzések szerint lassabban átálló dokumentum-, ismeretterjesztő stb. („*nonfiction*”) anyagok is formát váltottak. Feltételezték, hogy (lévén a készülékek drágák az iskolák számára) az oktatási anyagok még sokáig VHS-en maradnak, ám a készülékek árak csökkentek, és sok gyártó ingyen készülékeket kínált az iskoláknak. 2004-re gyakorlatilag elérkezett a második lépés ideje: alig van néhány kisebb kiadó, ahonnan még VHS-kiadások érkeznek, egyébként a torontói könyvtár már csak akkor vásárol VHS-t, ha a szükséges cím nem érhető el DVD-formátumban. Azok a fiókkönyvtárak, ahol eddig nem volt gyűjtemény, 50 filmes induló állományt és folyamatos fejlesztést kapnak.

Ugyanakkor a DVD-nek is megvannak a hátrányai: még mindig jóval többbe kerül, mint a VHS, nagy az elveszési aránya (mint általában minden új formátumé), problémák vannak a többnyelvű változatok beszerzésével, és a telhetetlen igényeket – legalábbis rövid távon – nem képes a könyvtár kielégíteni. A számok viszont azt mutatják, hogy a döntés helyes volt: 2002 és 2003 között az angol nyelvű videokazetták kölcsönzése 3,2 millió maradt (az állomány 230 ezer darab), ugyanezen idő alatt a DVD kölcsönzés 86%-kal, a DVD állomány 55%-kal (9 ezerre) emelkedett. Azt még nem lehet tudni, hogy milyen tartós a DVD. Egyes szakértők szerint ez a videorögzítés utolsó állomása. Az évtized végére, vagy még korábban, az olvasó a könyvtár honlapjáról vagy katalógusából töltheti le a videót PC-jére

(vagy hordozható készülékére), s a kölcsönzési idő leteltével a cím egyszerűen eltűnik: sem állománybiztonsági, sem címkézési, sem kezelési, sem tárolási gondok nem lesznek.

(Mohor Jenő)

04/384

SCHOLTZ, James: To repair or not to repair = Libr.J.Supplement. May 15, 2004. 22-24.p.

Javítsuk vagy ne javítsuk meghibásodott DVD/CD-ROM lemezeinket? – Hibákról, javításról, javító készülékekről

CD-ROM; Hardver; Videolemez

A könyvtárnak – a papirusztekercs óta – szembe kell néznie anyagai megsérülésével: vagy elfogadja a veszteséget, vagy pótlást vásárol, vagy megjavítja a sérült darabot. A digitális kor ezen kérdések némelyikénél új megközelítést hozott, de lényegében a választási lehetőségek megmaradtak. Annak, hogy a VHS, az audiokazetta, a hajlékony lemez (floppy) és a mikrofilm lassan emlékké halványul, egy előnye van, hogy egyetlen hordozó lép sok másik helyére. A 4 és 3/4 hüvelykes merevlemez számos módon formázható: CD-ként zenét, hangos könyvet, CD-ROM-ként adatot vagy szoftvert, DVD-ként videót tartalmazhat, de a fizikai hordozó azonos marad.

Az „elpusztíthatatlannak” tartott kompakt diszk igen sebezhetőnek bizonyult a gyakorlatban: törhet, karcolódhat és a hőt sem bírja, a könyvtári használat, és a kölcsönzés pedig szinte természetesen teszi ezeket a károkat. A CD hangos könyvek viszonylag drágák (30-250 \$), a többlemezes kiadványok egyetlen lemezének sérülése miatt meggondolandó az egész pótlása, viszont a lemezenkénti pótlás lehetőségét csak a kiadók egy része biztosítja, általában csak egy évig. A zenei CD, a DVD viszonylag olcsóbb (16-22 \$), ám a pótlás itt is járulékos költségeket vonz, ha egyáltalán még kapható az adott cím. Mindezek figyelembevételével (és

mert többféle tartalom azonos méretű és technikájú hordozójáról van szó) a javítás kézenfekvő választásnak tűnik. A javítás (azaz az olvasható oldal fedőrétegének tisztítása és sérüléseinek (karcolódásainak) eltüntetése (pótlása) érdekében több módszer és készüléket fejlesztettek ki, ám a néhány éve kapható, olcsó házi készülékek lassúak, és tartósságuk is kétséges. A videotékák számára gyártott, kielégítő teljesítményű készülékek most „találták meg” a könyvtárakat, mint lehetséges új piacot (hiszen számos közkönyvtárban az audiovizuális anyagok forgalma eléri az összes kölcsönzés 30-40%-át). Figyelmeztetés: a kétoldalas DVD-k javítása problémás, illetve a gyári hibákat (egy könyvtári tapasztalat szerint ez 0,2%-ot tesz ki) egyetlen eljárás sem tudja kijavítani, így még állományba vétel (címkézés) előtt ellenőrizni kell a minőséget.

A javító eljárás lehet száraz és nedves, történhet egy vagy több műveletben, a készülék lehet automatikus vagy kézi működtetést igénylő. A javítás időigénye 20 másodperc és 6 perc között változik, a készülékek ára nem egészen 400 és majdnem 6000 dollár között van, garanciális idejük többnyire egy év (ám egy készülékre mindössze 30, egy másikra pedig 90 nap garanciát vállal a gyártó). A hozzávalók költsége lemezenként 5-30 dollárcent között mozog. Ha a lemezen biztonsági, vagy azonosító címke van, jobb a száraz eljárást választani. Ha az egy év alatti összes sérült lemez pótlási költségének 70%-a eléri valamelyik készülék árát, érdemes a javítás lehetőségét (ill. a készülék beszerzését) komolyan megfontolni.

(Mohor Jenő)

Lásd még 280, 290, 292, 319, 323, 325, 337, 346, 353, 380, 390

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárépítés, berendezés

04/385

MULLER, Joelle: La bibliothèque de Sciences Po = Bull.Bibl.Fr. 49.vol. 2004. 4.no. 102-108.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A politikai tudományok könyvtárának megújulása

Átépités; Építési terv; Szakkönyvtár -politika

A politikai tudományok egyetemi könyvtárának az U3M (université du IIIe millénaire) terv keretében megvalósult átépítése 2002-2003-ban rekordidő alatt fejeződött be. Ez többek között a következőket jelent: az épület megfelel a biztonsági előírásoknak; a nyílt olvasói tereket korszerűsítették, és több dokumentum hozzáférhető a szabadpolcokon. A cikk